ÉV VÉGI VEGYESTÁL

Oltások, haemoptoe és persze mindenütt ejtőernyő

Dr. Molnár F. Tamás[a,b]

[a]*PTE ÁOK Orvosi Készségfejlesztő és Innovációs Központ Műveleti Medicina Csoport, Pécs*

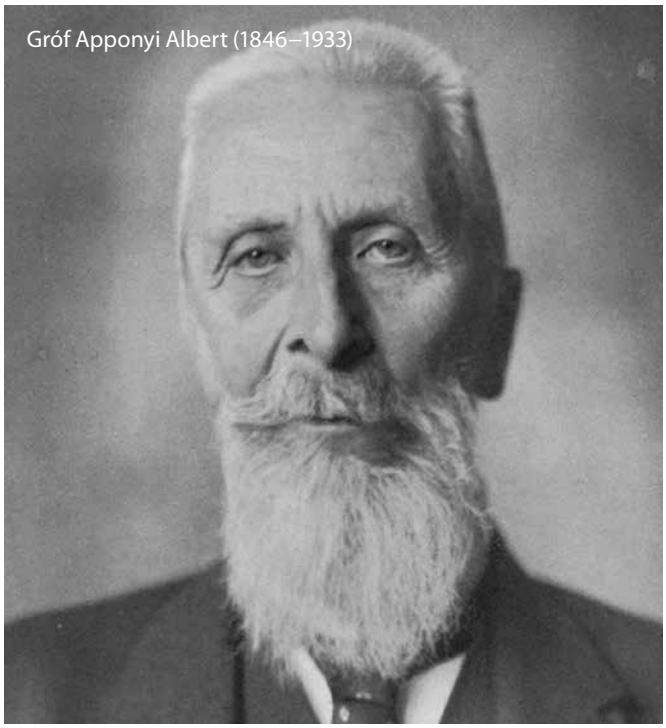
[b]*Petz Aladár Egyetemi Oktató Kórház, Sebészeti Tanszék (PTE ÁOK)*

Szt. Sebestyén Mellkassebészeti Részleg, Győr

Aszilveszteri lapszámok rendszeres tartozéka az esztendőre való visszatekintés. Mi sem teszünk másként; átgereblyézzük a 2025-ös Histhorax rovat tartalmát – közülük válogatunk, bár mindegyiket újraforgatva.

I. HÖRGHURUT

Minden háborúnak vége van egyszer így vagy úgy. Az őket követő konferenciák résztvevőit testi bajaik is jellemzik, döntéseik nem függetlenek egészségi állapotuktól. (Sajtómunkási fordulattal „egészségügyi állapotot" kellene írni, mintha "ügye" nem csak államnak, közösségnek lehetne. Olyan, amilyen: de „egészségügye". Némelyiknek akár minisztériuma is…) Íme egy naplóbeli beszámoló:

Gróf Apponyi Albert (1846–1933)

„Meglátogat Wilhelm Herzog, aki részt vett a berni nemzetközi szocialista kongresszuson. Most találkozunk először. Apró, barna bőrű emberke, arca jellegzetes, beszélgetés közben hirtelen összerándul, könnyen elfintorodik, mint Suarés vagy Ernst Bloch arca. Külseje beteges. Sokat köhög, krónikus bronchitisze van, mint nekem."

1. kérdés:

Vajon mikor történt a látogatás és ki a megfigyelő?

a. 1919. február 11. – Párizs, Romain Rolland
b. 1920. január 16. – Trianon, Apponyi Albert gróf
c. 1943. január 14. – Casablanca, Rick Blaine
d. 1945. február 4. – Jalta, Winston Churchill

II. SZÍNEK ÉS BETEGSÉGEK, HALÁLOK

A betegségek és a halál, valamint a színek mágikus viszonya régtől velünk van: e lapokon is többször emlegettük a kapcsolatot. Közismert a bubópestis, mint a Fekete Halál, a tuberkulózis mint a Fehér Halál, s kevésbé a kék halál, mely a kolerára vonatkozott (illetve állítólag a COVID19-re is). A sarlahnak is nevezett vörheny, e tipikus gyerekbetegség, a bőr skarlát színétől nyerte a nevét.

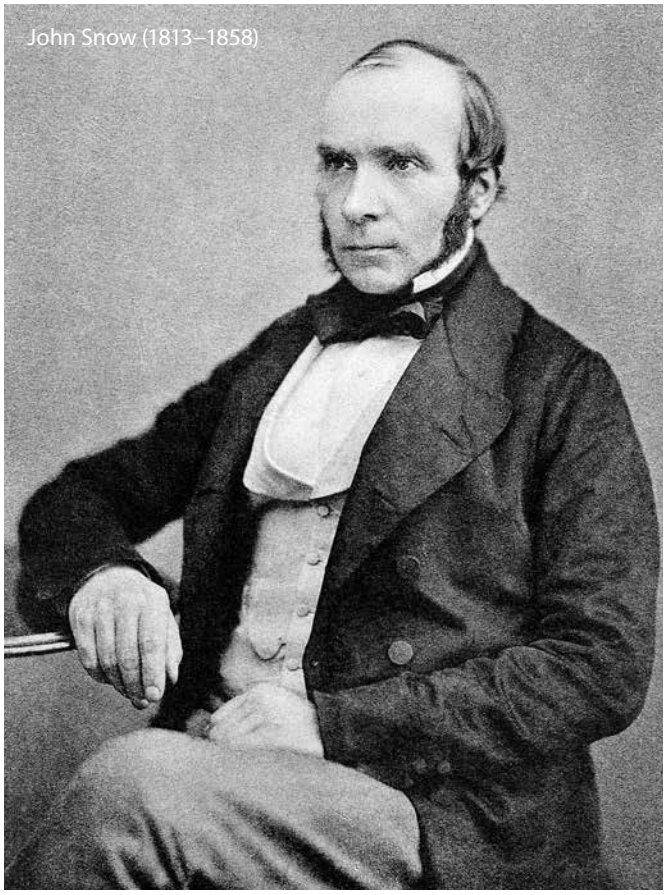
2. kérdés:
De honnan jött a zöld betegség, és vajon mit takart?
a. görcsös epebaj, melynek hányadéka a végén már zöld
b. túlzásba hajtott vegetarianizmus
c. spenót allergia
d. szűzkór
e. chlorosis

III. A VAKCINÁCIÓ, MELY NEM TEHENESEDÉS, PEDIG AKÁR LEHETNE AZ IS

3. kérdés:
Miért e fura kérdés, ó olvasó?
a. láthatatlan hallucináció félrefordítása (vak-cináció) tipikus Leiter Jakab
b. vacca: tehén, a tehénhimlőből
c. kiüresítés rövidítve (betűkiesés) – vacuationatio; rossz latinságú botlás
d. vaccin: arabul, beoltani; al vaccinator: a beoltó – jövevényszó

A vakcináció egyre nagyobb világpolitikai hullámokat vet: lassacskán hitbéli kérdéssé válik. Jenner himlőoltással kapcsolatos eget-földet megrengető felfedezése (milyen kutatásetikai bizottság merné ma engedélyezni?), majd a veszettség elleni szérum után a kolera lett a

Romain Rolland (1866–1944)

John Snow (1813–1858)

fertőző betegségekkel szembeni küzdelem következő, nyert csatája. Nagy szükség is volt rá: 1854-ben Firenze és New York egyszerre esett áldozatul; és John Snow hiába igazolta a Soho-beli vízcsapok menti terjedést: az aktív megelőzésre, az oltásra várni kellett.

4. kérdés:
Meddig kellett várni a kolera elleni oltásra?
a. 1884
b. 1885
c. 1886
d. 1902

Ahogy az obstruktív tüdőbetegségeknek is számos fenotípusa van, sőt a tudás növekedése igazi, lényegi (genotipikus) különbségtételre is okot ad (NB. mikor jön ez el a tüdőrákban?), úgy a kolera neve alá is számos, hasonló tünetet okozó kórforma került. A csíratan előtti kor (pre-Pasteur, pre-Koch éra) egyik kedves szóalkotása a „kolerina". Dysenteria, járványos hasmenés értelmében használták eleink, különösen az „1840-es generáció". Névadója az Amega olvasói számára különösen fontos személy.

5. kérdés:
Kihez kötődik ez a kedves névadás?
a. Balassa János
b. Korányi Frigyes
c. Schöpf-Mérei Ágost
d. Flór Ferenc

Ígérem, nem sokáig maradunk az indiai hányszékelésnél, vagy ahogy nevezték az epemirigy-láznál. A XIX. században a tuberkulózissal, mint idült, pusztító kórral szemben a hirtelen lecsapó, tömeges halált hozó kolera mint a „Kelet Bosszúja" jelenik meg. Irodalmi reprezentációja mégis elmarad a Fehér Halálétól – talán mert lényegesen kevésbé „romantikus".

6. kérdés:
Az alábbi szerzők közül ki használta fel irodalmi alapanyagul, és ki nem?
a. Mary Shelley
b. Honoré de Balzac
c. Charles Baudelaire
d. Joris-Karl Huysmans
e. Eugéne Sue
f. Victor Hugo
g. Heinrich Heine
h. Francesco Mastriani
i. Rudyard Kipling
j. Bertha von Suttner
k. Ljudmil Sztojanov
l. gr. Bethlen Miklós

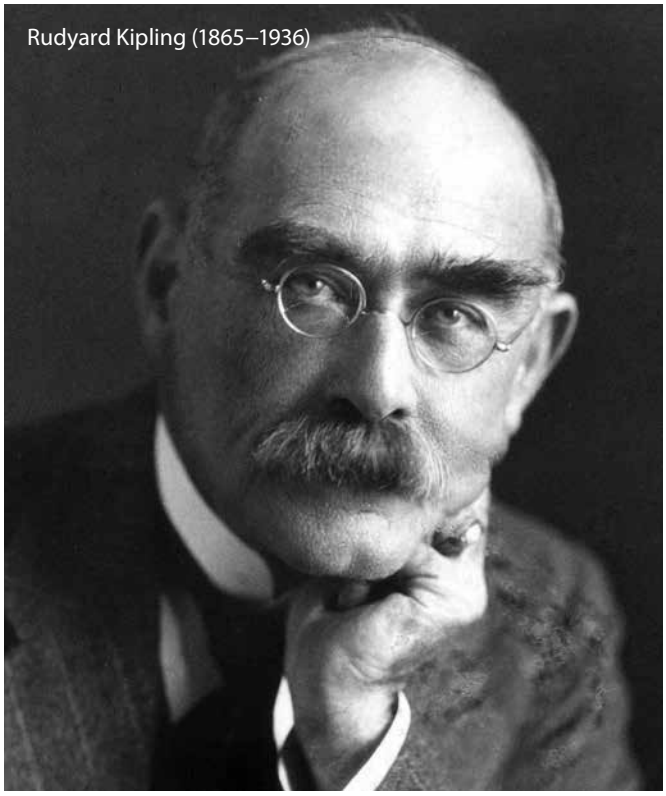
Ellentétben a pestissel, a Nagy Egyenlősítővel („Great Equalizer") a kolera – hasonlóan a COVID19-hez – elég válogatós. A tények makacs dolgok: kötődik a piszokhoz, a szegénységhez, a távol-keletről való érkezés kényelmetlen realitása pedig a kolonizációhoz (nem mikrobiológiai értelemben) és az imperializmushoz kapcsolják. Érzékeny lelkűek, politikailag kellően korrektek számára művészi reprezentációja, hasonlóan a szifiliszhez problematikus. Miközben a tuberkulózis és az őrület/elmebaj örökös szalonképes témák (mára az utóbbi kifejezetten pénztárgépbarát), a profúz diarrhoea, a vastagbélrák vagy az aranyér már meglepően kevés műalkotás tárgya. A diagnózis bakteriológust követel, az irodalmi megjelenítés jó megfigyelőt.

Bertha von Suttner (1843–1914)

7. kérdés:
Melyik könyv kórisméje bizonytalan?
a. Joan Didion: Imádságos Könyv (1977)
b. Gabriel Garcia Marquez: Szerelem a kolera idején (1985)
c. Thomas Mann: Halál Velencében (1912)
d. Nikolaus Lenau: Kitömött keselyűmhöz (1838)
e. Rudyard Kipling: Koleratábor (1896)

IV. HAEMOPTOE

Hagyjuk a kolerát, evezzünk békésebb, mindenképpen thoracalis vizekre. Egyik kedvenc szerzőmnél a tüdőbetegségek az asztmától a tüdőgyulladáson keresztül a tuberkulózisig ívelnek a 30 oldalas novellában.
„Lily, a házmesterlány majd elhagyta a lábát siettében. Még be sem vezette az egyik urat a földszinti iroda mögötti kamrácskába, még le sem segítette róla a télikabátot, az asztmás csengő máris újra hördült, és futnia kellett a kongó hallon át az ajtóhoz, beereszteni az újonnan érkezőt."
Másutt, egy távoli udvarlóról kérdezve: „És miben halt meg ilyen fiatalon, Gretta. Tüdővész? Halálra hűlt itt a hideg esőben…"

Rudyard Kipling (1865–1936)

Ujszászy István (1894–1948)

8. kérdés:
Melyik szerző melyik műve lehet a forrás?
a. Thomas Mann: Varázshegy
b. Thomas Mann: Halál Velencében
c. James Joyce: A holtak
d. Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij: Feljegyzés a holtak házából
e. Ujszászy István: Vallomások a holtak házából
f. Nyikolaj Vasziljevics Gogol: Holt lelkek

Ha tuberkulózis, akkor vérköpés; haemoptysis. A kifutó európai és amerikai mellkassebész generáció (boomers) számára rutin sürgősségi műtét volt; ma abszolút raritás (és alkalmi tanácstalanság, mert a minimálisan invazív sebészet számára no-go zóna).

9. kérdés:
Melyik híres magyar irodalmárnál fordult elő haemoptoe?
a. Jókai Mór
b. Babits Mihály
c. Petőfi Sándor
d. Ady Endre
e. (a) és (c) helyes
f. (b) és (d) helyes

V. EJTŐERNYŐ

Zárjuk a cikket, és búcsúzzunk az idénre a rovatban 2025-ben talán legtöbbet idézett tárggyal: az ejtőernyővel; és indokával, a bizonyítékok erejével.

Örömmel tudatjuk olvasóinkkal, hogy lapunkat az Atlanti-óceán mindkét partján szorgalmasan olvassák. Másképpen ugyanis elképzelhetetlen lenne, hogy Mitchell Deakin hozzá akarván járulni a rovatunkban zajló heves vitához, bizonyítani akarja, hogy 11 ezer lábról alázuhanva túl lehet élni a becsapódást.
Az ernyőhiba okozta eset (tehát véletlen, azaz random; ami csak növeli a tudományos értéket) 2025. szeptember 17-én történt a nevadai sivatagban. A sorozat bordatörést és tüdősérülést, vesezúzódást és medencetörést szenvedett önkéntest a Las Vegas-i traumaközpontba vitték. Hol legyen az embernek szerencséje, ha nem ott: túlélte a zuhanást.

Kedves olvasóinknak legalább ekkora
– ha nem nagyobb – szerencsét kívánunk 2026-ra!

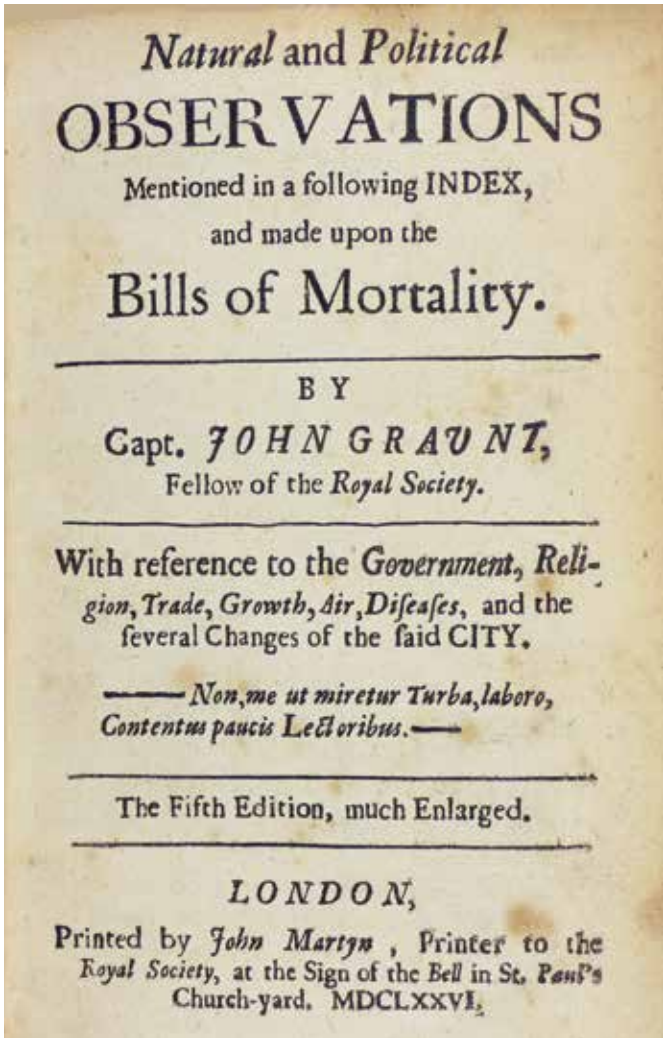
MEGOLDÁSOK

1. válasz:

a. Romain Rolland (1866-1944) Nobel-díjas, francia szocialista író, a Szovjetunió rendíthetetlen barátja. Érdeklődésre tarthat még számot a (c) verzió, melyben a Casablanca című film kedvesen cinikus fiktív főhősét idéztük meg, megtévesztésül. (Forrás: Romain Rolland: Napló a háborús évekből 1914-1918, Gondolat Kk. 1960, p 320.)

2. válasz:

d. Szűzek betegsége, szűzkór. John Graunt, az angol statisztika atyja a XVII. század közepén állította a számai alapján, hogy évente több tucat fiatal nő hal meg Londonban ettől a bajtól (Evidence Based Medicine a lá 1650). Oka a nemi élet hiánya, gyógymódja logikusan következne ebből. Shakespeare Rómeó és Júliájában már emlegetett kórforma: az apa, Capulet szól róla vehemensen. Johann Lange írta le elsőként 1554-ben; és a görög chlorosis szóval, a zöldes-sárgával jellemezte. Rodrigo a Castro nevezte el a szűzek betegségének 1603-ban (fehér láznak, szerelmi láznak is híva) – s a nedvek (humor) arányának megbomlását tartotta érte felelősnek. Mások vérlebocsájtást vagy/és beöntést javalltak. Shakespeare Falstaffja szerint a puhány fiatal férfiak is megkaphatják a kórt. A terápiás javaslat nemtől független. Mára a betegség kiveszett, hiába keresnénk a BNO-ban.

Natural and *Political*

OBSERVATIONS

Mentioned in a following INDEX,

and made upon the

Bills of Mortality.

BY

Capt. *JOHN GRAUNT*,

Fellow of the *Royal Society*.

With reference to the *Government*, *Religion*, *Trade*, *Growth*, *Air*, *Diseases*, and the several Changes of the said CITY.

——*Non, me ut miretur Turba, laboro,*
Contentus paucis Lectoribus.——

The Fifth Edition, much Enlarged.

LONDON,

Printed by *John Martyn*, Printer to the *Royal Society*, at the Sign of the *Bell* in St. *Paul's* Church-yard. MDCLXXVI.

3. válasz:

b. A tehénhimlőből veszi eredetét a vacca szó.

4. válasz:

a. 1884, de az 1885-ös választ is elfogadjuk: a források nem tudnak megegyezni. Bár az első vakcinát Pasteur már 1877-ben előállította, de tömeges bevetésére várni kellett addig, míg Jaume Ferran i Clua élő vakcinát nem állított elő egy marseille-i kolerás betegből. Az 1884-es valenciai járvány idején 30 000 oltást végzett. Az első orális vakcinával Sawtschenko és Sabolotny 1893-ban jelentkezett.

5. válasz:

b. Korányi Frigyes

A 6. kérdés válaszai:

a. Mary Shelley az Utolsó Ember című könyvében (The Last Man, 1826), az első, Európát még megkímélő kolera pandémia (1817–1824) után vizionálta civilizációnk pusztulását egy, a keletről induló járvány következtében. A forrás a korabeli indiai szubkontinens volt – ahogy a könyv megjelenése után négy évvel meg is történt. A nagyon érzékeny mai lelkek (Nagy-Britannia lakosságának kb 10%-a ma pakisztáni, indiai és bangladeshi gyökerű) ezt is (minden átkost) az imperializmus következményének tudják be. A jogrendszer, a vasút és közút, a közigazgatás, az iskolai hálózat természetesen nem szerepel a bűnlistán.

b. Bár Balzac a második és a harmadik nagy járvány idején élt és alkotott, a szinte minden egyéb kortárs társadalmi eseményre reflektáló Emberi színjátékban – La Comédie Humaine (1829–1850) – épp csak passzim említi.

c. és d. Az olyan dekadens szerzők, mint Baudelaire vagy Huysmans, akik kedvüket lelték a közönség provokálásában, és ebbéli igyekezetükben a szifiliszt sem mellőzték, a koleráról nem ejtettek szót.

Jaume Ferran i Clua (1851–1929)

e. A kolera leírása nem hiányozhat Eugène Sue Vándorló zsidó című rosszhírű, ám sikeres munkájából – The Wandering Jew (1844). A betegségek, kórállapotok hasonlatkénti, szimbólum, allegória és egyéb szerepű alkalmazása (kommunizmus pestise, liberalizmus vírusa, fasizmus láza) azóta is kedvelt politikai közbeszédi fordulat.

f. Victor Hugo A nyomorultak hátterében tombol az 1832-es párizsi kolerajárvány, melynek húszezren estek áldozatul. Az író a betegséget – joggal – használja fel a társadalmi egyenlőtlenségek következményeinek bemutatására.

g. Heinrich Heine ugyanezt a járványt írja le realisztikusan a Párizsi Levelekben (1833).

h. A nápolyi Francesco Mastriani (1819–1891) három regényében is szerepel a kolera, melyet személyesen is megtapasztalt. A férgek – The Worms (1863); A nápolyi csodák – The Mysteries of Naples (1869); A halál hölgye – The Lady of Death (1880).

i. Rudyard Kipling indiai történeteinek szinte természetes résztvevője a hányszékelés.

j. Bertha von Suttner Tegyétek le a fegyvert (Lay Down Your Arms, 1889) című pacifista regényében az elbeszélő családjából sokan esnek áldozatul a háborút kísérő kolerában.

k. A bolgár szerző, Ljudmil Sztojanov önéletrajzi ihletésű katonaregénye, a Kolera (Cholera, 1935) a második balkáni háború (1913) idején játszódik.

l. Az ifj gr. Bethlen Miklós A történelem regénye, 1846–1886, (Jellem- és korrajzok, Budapest, 1888) című rajzolatgyűjteményében szerepel egy anekdota, címe: Kolera (pp. 166-171.) Nálunk, a Magyar Királyságban a második kolerajárvány a Felvidéken parasztlázadásokhoz vezetett, a harmadik pedig (1849) az orosz seregben (ami egyébként behurcolta a kórt) nagyobb pusztítást végzett, mint Kossuth csapatai. Bár tudtommal itthon szépirodalmi reprezentációja ugyan nem volt, de az Orvosi Hetilapban az alapításától (1857) kezdve folyamatos téma volt, ahogy az oltásokról is alapos cikkek születtek.

7. kérdés:

c. Joan Didion: Imádságos könyv című alkotásában egyértelmű, afféle kortárs politikai tényező. A 198–202. oldal között a legfigyelemreméltóbb az amerikai vakcina fertőző volta felőli hiedelem (201. oldal), illetve hogy a Lederle-féle oltóanyagot ellopják, a ládákat szétlövik; biztos ami biztos (221-223. oldal). A többi válaszban is egyértelmű a kór. Kivételt a Halál Velencében jelent, a regény hátterében zajló betegséget egyes szerzők tífuszként, mások koleraként azonosítják. 1911-ben Velencében kolera tombolt.

8. kérdés:

c. James Joyce: Dublini emberek (in: JJ Kisebb Művek. Arktisz Kiadó, 2002, A holtak. pp. 172–202.)

9. kérdés:

e. Jókai Mór és Petőfi Sándor mindketten szenvedtek vérköpésben.

Jókai 12 évesen, pápai diák korában volt tuberkulotikus, majd 32 évesen olyan masszív a vérzés, hogy vérszegény lesz.

Petőfi Sándor 1840-ben a zágrábi katonai kórházban fekszik vérköpés miatt. 1842-ben Dunavecsén savókúrán vesz részt; 1847-ben kórismézték a tuberkulózisát.

Magyary Kossa Gyula: Magyar Orvostörténeti Tár, 1940. IV-V. kötetek; Jókai: 191. oldal; Petőfi: 193. oldal). ■